

GOSPODARKA NIEMIECKIEJ REPUBLIKI DEMOKRATYCZNEJ

W ciągu dwudziestu lat swego istnienia Niemiecka Republika Demokratyczna wysunęła się na czołową pozycję wśród krajów ekonomicznie najwyżej rozwiniętych. Zajmuje dzisiaj szóste miejsce pod względem wielkości produkcji przemysłowej w Europie, po Związku Radzieckim, Niemieckiej Republice Federalnej, Wielkiej Brytanii, Francji i Włoszech, oraz należy do pierwszej dziesiątki najwyżej uprzemysłowionych krajów świata. Jest to fakt tym bardziej godny uwagi, że nie tylko jej start do samodzielnego życia gospodarczego był trudny, znacznie trudniejszy niż Niemieckiej Republice Federalnej, lecz i dalszy rozwój napotykał na przeszkody nieznane w NRF.

Układ poczdamski przewidywał utrzymanie jedności gospodarczej całego terytorium dawnej Rzeszy, rzeczywisty jednak rozwój poszedł w kierunku odwrotnym, a przypadkowa — z punktu widzenia ekonomicznego — linia podziału terytorialnego między dwoma państwami niemieckimi zburzyła dotychczasową strukturę gospodarczą, wykształconą w ciągu przeszło stuletniego procesu i wytworzyła w każdym z państw nowe, odrębne warunki lokalne. Budowanie z przypadkowych fragmentów zwartej struktury gospodarczej przebiegało w NRD w warunkach znacznie trudniejszych niż w Niemczech zachodnich. Wprawdzie potencjał przemysłowy terenów, na których powstała później NRD, liczony na głowę ludności był bezpośrednio przed II wojną światową około 16% wyższy niż obszarów zachodnich¹, lecz struktura przemysłu i zasobów surowcowych przedstawiała się w zasadzie niekorzystnie. Tereny zachodnie skupiały bowiem większość przemysłu ciężkiego i zasobów surowcowych (węgla i żelaza), natomiast na terenach NRD, poza węglem brunatnym i solą potasową, brak było poważniejszych zasobów surowcowych, a przemysł reprezentowany był głównie przez zakłady przemysłu przetwórczego. Na ogół przyjmuje się, że w granicach NRD znalazło się około 33% ogólnego potencjału przemysłowego Rzeszy Niemieckiej z 1936 r., w tym jednak tylko 6,6% produkcji żelaza, od której zależy przemysł maszynowy, natomiast np. aż 44% przemysłu odzieżowego². Sytuację wyjściową pogarszał jeszcze w stosunku do NRF znacznie wyższy stopień zniszczeń wojennych na terenach NRD; szacunkowo wyniosły one 40% potencjału przemysłowego NRD i 20% NRF³, tak że w 1945 r. na terenach dzisiejszej NRD pozostało 33 razy mniej

¹ G. Leptin, *Der wirtschaftliche Aufbau in Mitteldeutschland*. „Politik” nr 3/1967.

² *Monografia Niemiec współczesnych*. T. 1: NRD. Poznań 1963, s. 55 i n.

³ *Wo lebt man besser?* Staatssekretariat für westdeutsche Fragen, s. 5.

zasobów węgla niż na terenach obecnej NRF, a z przemysłu ciężkiego 17 razy mniejszy potencjał produkcyjny surowki żelaznej i 62 razy mniejszy stali⁴.

Problemy ludnościowe stanowiły i nadal jeszcze stanowią element o zasadniczym znaczeniu dla Niemieckiej Republiki Demokratycznej, a specyficzny układ demograficzny zaważył na konstrukcji gospodarczych planów perspektywicznych. NRD jest bowiem krajem, w którym ludność w wieku produkcyjnym (od 15 do 65 lat życia u mężczyzn i 60 u kobiet) stale się zmniejsza (tabela I) i według prognoz demograficznych nadal zmniejszać się będzie do początku lat siedemdziesiątych. Powrót tendencji wzrostu nastąpi około 1975 r., a stan z 1963 r. — przekraczający 10 mln osób — osiągnięty zostanie około 1980 r.⁵

TABELA I

Ludność NRD w wieku produkcyjnym (w mln)

Rok	Razem	Mężczyzn	Kobiet
1950	11,8	5,2	6,5
1956	11,2	5,2	6,0
1961	10,2	4,9	5,4
1963	10,1	4,8	5,3
1964	9,9	4,8	5,1
1967	9,8	4,8	5,0

Źródło: *Statistisches Jahrbuch der DDR 1968*, s. 516.

Utrzymywanie się na tym samym poziomie siły roboczej do około 1975 r. narzuciło organom planowania NRD konieczność oparcia planów perspektywicznych na modelu wzrostu intensywnego, wychodzącym z założenia, że motorem rozwoju nie będzie wzrost siły roboczej, lecz wyłącznie przyrost wydajności pracy. W planie perspektywicznym na lata 1966 - 1970⁶ zakłada się jej wzrost w przemyśle o 40 - 45%, tj. przeciętnie o 8 - 9% rocznie; w budownictwie o 35 - 40%, w rolnictwie o 30 - 35%. Na tej bazie przewiduje się zwiększenie produkcji przemysłowej o 37 - 40% (w stosunku do 1965 r., tj. średnio o 7 - 8% rocznie) i dochodu narodowego o 28 - 32%, co oznacza przeciętny roczny przyrost o 5,6 - 6,4%.

⁴ Jw. s. 7.

⁵ „Statistische Praxis” nr 9/1962. Charakterystyczny dla stosunków demograficznych jest również spadek absolutny liczby ludności w latach 1950 - 1964 i systematycznie malejący w ostatnich latach przyrost naturalny; wyniósł on w latach 1964 - 1967 kolejno: 3,9‰, 3,0‰, 2,5‰, 1,6‰, przewidywany: 1970 — 1‰, 1975 — 1,3‰, 1980 — 2,1‰.

⁶ Według uchwały Izby Ludowej z 26 V 1967 r.

Konfrontacja tych założeń z osiągniętymi wynikami przedstawia się następująco.

Dochód narodowy wszedł od 1965 r. w nowy okres dynamicznego rozwoju, wzrastając w latach 1965/1967 kolejno (w stosunku do roku poprzedniego) o 2,9%, 4,4%, 5%. W 1968 r., jak wynika ze sprawozdania Państwowego Centralnego Urzędu Statystycznego NRD⁷, tempo wzrosło nieznacznie do 5,3%, osiągając niemal zaplanowany na ten rok poziom (5,4%)⁸. Sprawozdanie z naciskiem podkreśla, że wzrost ten należy przypisać wyłącznie wyższej wydajności pracy, przy czym główny udział w wypracowaniu przyrostu dochodu narodowego ma przemysł (70%) i budownictwo (13%). W zakresie podziału dochodu narodowego wyraźnie występuje proces zwiększania się akumulowanej części i zmniejszania konsumowanej (tabela II).

TABELA II
Podział dochodu narodowego zużytego w kraju (w cenach porównywalnych)
w procentach

Rok	Razem	Akumulacja				Komsupcja
		razem	inwestycje produkcyjne	inwestycje nieproduk.	zapasy	
1955	100	11,7	5,1	5,1	1,5	88,3
1960	100	17,1	9,4	5,6	2,1	82,9
1965	100	20,2	10,4	5,8	4,0	79,8
1966	100	21,3	10,6	5,9	4,7	78,7
1967	100	21,0	11,2	6,5	3,3	79,0

Źródło: *Statistisches Jahrbuch der DDR 1968*, s. 50.

Po dużym skoku między rokiem 1960 i 1965, stopa akumulacji utrzymuje się w dość wąskich granicach około 20%, natomiast udział inwestycji produkcyjnych wykazuje od wielu lat tendencję wzrostu, co jest konsekwencją założonej w planie intensywnej rozbudowy przemysłu.

Po podziale Niemiec, jaki nastąpił w wyniku II wojny światowej, NRD stanęła przed koniecznością stworzenia niezbędnej podstawy struktury przemysłowej, a zwłaszcza przemysłu materiałów podstawowych. Podjęto więc na wielką skalę inwestycje surowcowe (węgiel, energetyka), nie bacząc na ich opłacalność ekonomiczną i zużywając na ten cel znaczne środki. W 1960 r. zainwestowano w bazę surowcową prawie 70% ogółu nakładów na inwestycje produkcyjne, jeszcze w 1964 r. udział ten wyniósł 68% i dopiero następne lata przyniosły pewien odwrót od polityki forsowania rozwoju bazy surowcowej i w konsekwencji zmniejszenie się udziału tych inwestycji do

⁷ *Mitteilung der Staatlichen Zentralverwaltung für Statistik über die Entwicklung der Volkswirtschaft im Jahre 1968*. „Die Wirtschaft” nr 5/1969.

⁸ Dla porównania dynamiki wzrostu dochodu narodowego w NRD i NRF podajemy, że w okresie 1954-1967 liczony na głowę ludności wzrósł on w NRD o 122%, podczas gdy w NRF tylko o 95%.

59% w 1967 r.⁹ Potrzeba rozbudowy tej bazy staje się oczywista przy uwzględnieniu, że NRD w chwili powstania miała na swoim terenie trzy przestarzałe wielkie piece, wobec przeszło 100 w Niemczech zachodnich, 3% potencjału produkcyjnego węgla kamiennego i 6% rudy żelaznej dawnej Rzeszy Niemieckiej. Okazało się jednak, że wskutek nadmiernych inwestycji zdolność produkcyjna kopalni węgla brunatnego przewyższała w latach 1961 - 1966 faktyczne zapotrzebowanie o 25 mln ton, co równało się zamrożeniu środków w kwocie 875 mln marek i wywołało ostrą krytykę. „Gdybyśmy ulokowali te środki w przemyśle lekkim i metalowym — powiedział na XI Plenum KC SED Walter Ulbricht — uzyskalibyśmy niewątpliwie dodatkowy, poważny wzrost dochodu narodowego”¹⁰.

TABELA III

Nakłady inwestycyjne w przemyśle w latach 1964/1967 (wskaźnik 1960 = 100)

Działy — gałęzie przemysłu	1964		1965		1966		1967	
	mln mk	wsk.	mln mk	wsk.	mln mk	wsk.	mln mk	wsk.
Przemysł mat. podstawowych	5349	119	5976	137	6050	135	6854	130
Energetyczny	1242	120	1329	128	1204	116	1334	105
Górnictwo	1669	106	1753	112	1710	109	1864	98
Metalurgiczny	594	154	723	188	749	195	956	224
Chemiczny	1562	137	1836	162	2025	178	2284	174
Przemysł przetwórczy metali	1583	137	1832	159	2100	182	2757	216
Maszynowy	333	122	390	143	460	169	600	196
Pojazdów mech.	295	155	367	192	395	207	483	226
Elektrotechniczny	307	138	335	150	364	163	523	221
Mechaniki precyz. i optyczny	99	187	120	226	139	262	235	408
Przemysł lekki	668	103	710	110	774	120	1195	156
Przemysł spożywczy	325	156	428	205	577	277	745	337
Cały przemysł	7925	122	8946	138	9501	146	11551	154

Źródło: *Statistisches Jahrbuch der DDR 1968*, s. 53 in.

W grupie przemysłów materiałów podstawowych zwiększono w okresie 1960 - 1967 inwestycje ponad przeciętną całej grupy jedynie w przemyśle

⁹ *Statistisches Jahrbuch der DDR, 1968*, s. 51 i n.

¹⁰ „Życie Gospodarcze” nr 33/1968, s. 7.

metalurgicznym i chemicznym. W pierwszym wypadku wzrost ich wyniósł 124%, przy równoczesnym zwiększeniu udziału w ogólnej sumie inwestycji przemysłowych około 38%, a w drugim wypadku o 74%, przy utrzymanej wielkości udziału. Natomiast w metalowym przemyśle przetwórczym procesy inwestycyjne miały o wiele bardziej dynamiczny charakter. Wzrosły w całej grupie o 116%, a o preferencji, z jaką tę grupę traktowano, świadczy powiększenie się jej udziału w ogólnych nakładach inwestycyjnych z 17,7% w 1960 r. do 24% w 1967 r.

Na czoło pod względem procentowego wzrostu inwestycji wysuwa się przemysł budowy pojazdów mechanicznych, elektrotechniczny, a przede wszystkim przemysł mechaniki precyzyjnej i optyczny, ze wzrostem 308%, którego ciężar gatunkowy jest obecnie niewielki (2% produkcji całego przemysłu), lecz przypuszczalnie będzie się zwiększał w miarę postępów w zakresie rekonstrukcji przemysłu. Udział przemysłu lekkiego utrzymał się na niezmiennym niemal poziomie, a spożywczy wzrósł wprawdzie, lecz jest to przemysł nie mający w NRD większego znaczenia¹¹.

Należałoby jeszcze zwrócić uwagę na nierównomierne tempo wzrostu inwestycji budowlanych i wyposażeniowych. Budowlane — wzrosły w latach 1960 - 1967 o 38%, a wyposażeniowe o 57%. Rezultaty tej tendencji uwiadczenia się w zmianach współczynnika technizacji w przemyśle, który wzrósł w tym okresie z 57,0 do 63,8¹². Proces „dozbrojenia” pracy, uwarunkowany sytuacją demograficzną NRD, postępuje w tempie stosunkowo szybkim.

Według cytowanego już komunikatu Centralnego Urzędu Statystycznego, w 1968 r. zainwestowano ogółem 26,5 mld marek, tj. około 10% więcej niż w roku poprzednim. Zgodnie z programem rekonstrukcji przemysłu, wprowadzonym w życie od kilku lat, położono przy inwestycjach i w 1968 r. nacisk na te gałęzie przemysłu, których naukowo-techniczny rozwój decydować będzie, stosownie do prognoz, o kształcie gospodarki kraju. Odnosi się to do takich przemysłów, jak elektroniczny, budowy maszyn biurowych i przetwarzających informacje, przyrządów pomiarowych, urządzeń sterujących, tworzyw sztucznych i włókien chemicznych, budowy maszyn do wytwarzania i przetwarzania sztucznych tworzyw. Zilustrowaniu dynamiki tych przemysłów służą liczby dotyczące produkcji tworzyw: w 1950 r. wyprodukowano ich 30 tys. ton, w 1960 r. — 115 tys., w 1967 r. — 278 tys., a w planie na 1970 r. przewiduje się 400 tys. ton. Z długoterminowych prognoz wynika, że zużycie tworzyw wzrośnie do 800 - 900 tys. w 1975 r. i do 1,7 mln ton w 1980 r.¹³

Produkcja przemysłowa w latach 1964 - 1967 daje obraz wyjątkowo spokojnego i rytmicznego rozwoju, jeżeli chodzi o jej ogólny przebieg, lecz w poszczególnych gałęziach przemysłu — obraz rozwoju bardzo zróżnicowanego (tabela IV). Roczne przyrosty ogólne produkcji wahały się w bardzo wąskich granicach od 6,2% do 6,5%, a cały przyrost ogólnej produkcji wy-

¹¹ „Trybuna Ludu” nr 36 z 6 II 1969.

¹² *Statistisches Jahrbuch der DDR 1968*, s. 195.

¹³ Jw., s. 169; „Życie Gospodarcze” nr 33/1968.

niósł około 20%. I tutaj znów największą dynamiką wzrostu cechował się dział przemysłu przetwórczego metali, ze wskaźnikiem wzrostu (165) o 10% wyższym niż ogólny całego przemysłu. W obrębie tego działu najszybciej wzrastała produkcja w przemyśle elektrotechnicznym (wskaźnik 181) oraz mechaniki precyzyjnej i optyki (wskaźnik 195). W dziale przemysłu materiałów podstawowych odznaczał się ekspansywnością przemysł chemiczny. Przemysł lekki i spożywczy rozwijał się w tempie znacznie wolniejszym (wskaźniki wzrostu 130 i 128). W 1968 r. produkcja przemysłowa wzrosła ogólnie o 6,1%.

Szczegółowych danych informujących o produkcji w poszczególnych działach na razie wprawdzie nie opublikowano, jednak cytowane sprawozdanie Centralnego Urzędu Statystycznego mówi, że produkcja wyrobów o decydującym znaczeniu dla struktury gospodarki kraju wzrosła w stosunku do 1967 r. o 35%, a stopa wzrostu produkcji w gałęziach kluczowych dla „rewolucji naukowo-technicznej” znacznie przekraczała stopę przeciętną.

TABELA IV
Produkcja przemysłowa niektórych gałęzi w latach 1964/1967
(wskaźniki 1960 = 100, ceny planowane niezmiennie)

Działy — gałęzie przemysłu	1964		1965		1966		1967	
	mln mk	wsk.	mln mk	wsk.	mln mk	wsk.	mln mk	wsk.
Przemysł materiałów podstawowych	23,7	128	25,3	136	27,1	145	28,8	154
Energetyczny	1,5	129	1,5	131	1,7	147	1,8	157
Górnicy	2,6	118	2,6	118	2,6	118	2,7	123
Metalurgiczny	4,1	118	4,3	124	4,5	131	4,8	138
Chemiczny	13,8	134	15,1	145	16,4	158	17,5	168
Przemysł przetwórczy metali	31,0	135	33,2	144	35,6	154	38,2	165
Maszynowy	5,6	144	5,9	151	6,3	161	6,7	171
Pojazdów mechanicznych	5,6	131	5,7	135	6,1	143	6,5	153
Elektroniczny	7,8	141	8,5	153	9,4	169	10,1	181
Mechaniki precyz. i optyczny	1,9	136	2,3	158	2,5	177	2,8	195
Przemysł lekki	97,5	111	18,5	116	19,4	122	20,7	130
Przemysł spożywczy	11,4	112	11,9	118	22,4	122	12,9	128
Cały przemysł	83,7	125	88,9	132	94,6	141	100,8	150

Źródło: *Statistisches Jahrbuch der DDR 1968*, s. 152 in.

Z analizy liczb dotyczących inwestycji i produkcji wynika, że gospodarka NRD zdecydowanie dąży do specjalizacji w dziedzinie elektrotechniki (elektroniki) i mechaniki precyzyjnej, a także chemii. Są to przemysły posiadające wielkie perspektywy rozwoju w przyszłości, a ponadto elektronika i mecha-

nika precyzyjna wymaga niewielkich ilości surowców, w które — jak wiadomo — NRD jest uboga, natomiast wytwórczość tych gałęzi opiera się na wysokiej kulturze technicznej, która z kolei ma w NRD dawne tradycje. Chemia należy wprawdzie też do przemysłów o nieograniczonej przyszłości, lecz na jej rozwój kładzie się mniejszy nacisk. Nowoczesna chemia opiera się na ropie naftowej, którą NRD musi importować. Można przypuszczać, że z tego względu chemia jest na razie nieco słabiej rozbudowywana i aktualnie nie należy do przemysłów wiodących.

Cytowany Komunikat Centralnego Urzędu Statystycznego stwierdza, że ogólny wzrost produkcji w 1968 r. przypisać należy zwiększeniu wydajności pracy (tabela V).

TABELA V

Wskaźnik wydajności pracy w przedsiębiorstwach socjalistycznych (1955 = 100)

	1960	1964	1965	1966	1967
Produkcja przemysłowa brutto					
I. na jednego pracownika (fizycz. + umysł.)	142	178	188	198	210
II. na jednego pracownika produkcyjnego	146	191	203	218	233
III. na jedną godzinę pracy pracownika produkcyjnego	155	201	215	231	251

Zródło: *Statistisches Jahrbuch der DDR, 1968*, s. 178 i n.

Z tabeli tej wynika, że dla wytworzenia jednostki produkcji potrzeba było w 1967 r. o 18% mniej pracowników produkcyjnych i o 20% mniej czasu roboczego niż w 1964 r. Przeciętny roczny wzrost wydajności pracy wyniósł w tym okresie w wypadku I — 6,4%, II — 7,4%, III 8,3%. W 1968 r. łączna wydajność pracowników fizycznych i umysłowych wzrosła o 6%, a liczona na jedną godzinę pracy pracownika produkcyjnego — o 8%¹⁴.

Lata 1964 - 1967 przyniosły w budownictwie ogólny wzrost produkcji około 29%, tj. przeciętnie rocznie o 7,2%, przy czym produkcja ostatniego roku tego okresu, jak też 1968 r., przekroczyła tę średnią: w 1967 r. wzrost wyniósł 9,1%, a w 1968 — 8%. Wydajność pracy rośnie w budownictwie (w przybliżeniu) w tym samym stopniu co w przemyśle: przeciętna wzrostu za lata 1964 - 1967 wyniosła 8,7% (na godzinę pracy pracownika produkcyjnego), a za 1968 r. — 8%. Sprawozdanie Centralnego Urzędu Statystycznego podkreśla z naciskiem, że w budownictwie szybko rozpowszechniają się lekkie konstrukcje metalowe, będące wyrazem postępu naukowo-technicznego. W 1968 r.

¹⁴ Jak przypis 7.

zwiększyło się zastosowanie tych konstrukcji, w stosunku do roku poprzedniego, 2 i 1/2-krotnie. Centra miejskie nabierają nowego charakteru przez zabudowywanie ich 10-piętrowymi domami mieszkalnymi, budowanymi nowo wprowadzaną „77-dniową technologią”. Nowych mieszkań budowano w latach 1964 - 1967 przeciętnie 71,6 tys. rocznie, a w 1968 r. wybudowano ich 76,2 tys.

Rolnictwo odgrywa w gospodarce NRD rolę wcale ważną. Udział tego działu gospodarki, łącznie z leśnictwem, w tworzeniu dochodu narodowego wyniósł w 1967 r. — 12,7%, tj. mniej więcej tyle, ile handlu. Jest to jednak znacznie więcej niż udział rolnictwa w dochodzie narodowym NRF (4,2%), a znacznie mniej niż w Polsce (19,3%). W każdym razie potrzeby wewnętrzne kraju zaspokaja rolnictwo w stosunkowo wysokim stopniu. Ze zbóż importuje się stale w większych ilościach (około połowy spożycia wewnętrznego), jedynie pszenicę, spożycie innych ważniejszych produktów roślinnych i zwierzęcych pokrywała głównie produkcja krajowa. Dobre wyniki w tym dziale gospodarki przypisać należy w dużej mierze przechodzeniu rolnictwa do przemysłowych form organizacji i kierowania oraz rozwijaniu wielorakich stosunków kooperacyjnych. Szybko postępuje też nasycanie rolnictwa maszynami. W 1964 r. przypadało na jeden traktor 50 ha użytków rolnych, w 1967 r. — 43 ha; na jeden samochód ciężarowy w tych samych okresach przypadało 526 i 351 ha, na kombajn zbożowy 157 i 127 ha. W 1968 r. rozszerzano dalej materiałowo-techniczną bazę rolnictwa, dostarczając m. in. z górą 11 tys. traktorów i 739 kombajnów zbożowych. Procent zbiorów zbóż przy użyciu kombajnów wzrósł dzięki temu z 66,5% w 1964 r. do 88,9% w 1967. Lepsze metody uprawy przyniosły wzrost plonów z 1 ha z 25,1 q przeciętnie rocznie w latach 1960 - 1963 do 28,5 w latach 1964 - 1967. W 1968 r. łączny zbiór produktów roślinnych wzrósł o 1,6%, a zbiory zbóż były najwyższe z dotychczasowych.

W 1968 r. nastąpił dalszy wzrost produkcji zwierzęcej ogółem o 4,9% (w roku poprzednim 4,6%).

M. in. produkcja bydła rzeźnego wzrosła o	4,4%
drobiu	18,7%
mleka	5,3%
jaj	2,8%

Wzrosła również konsumpcja produktów zwierzęcych:

mięsa i wyrobów mięsnych o	3,3%	na głowę
mleka	2,1%	
jaj	0,5%	¹⁵

Dla kraju o strukturalnym niedoborze siły roboczej i niewystarczającej bazie surowcowej, handel zagraniczny jest nieodzownym czynnikiem rozwoju ekonomicznego, zwłaszcza gdy wiąże się on ściśle — jak w wypadku NRD — z intensywną rekonstrukcją gospodarki. Stąd niemal od początku ist-

¹⁵ Statistisches Jahrbuch der DDR, 1968; Mitteilungen ... (op. cit.).

nienia NRD akcentuje się tam z naciskiem sprawę systematycznego rozszerzenia wymiany międzynarodowej; fakt ten ilustruje porównanie wskaźnika wzrostu produkcji przemysłowej w 17-leciu 1950 - 1967, wynoszącego 443, ze wskaźnikiem obrotów handlu zagranicznego, wynoszącym 757. Intensywność handlu zagranicznego, mierzona wielkością obrotów na jednego mieszkańca, była jedną z najwyższych (obok Czechosłowacji) w krajach RWPG i przeszło dwukrotnie wyższa niż w Polsce: w NRD na jednego mieszkańca przypadało w 1967 r. około 395 dol., w Polsce — 162 dol.¹⁶. Wielkości dotyczące handlu zagranicznego zestawiono w tabeli VI.

TABELA VI

Eksport i import z podziałem na grupy krajów (w mln marek dewizowych)

Kraje	1960	1964	1965	1966	1967	1967 1960=100
Eksport						
Kraje socjalistyczne	7023	9556	9646	10 021	10 906	155,4
Kraje rozwijające się	379	450	582	712	718	189,5
Kraje kapitalistyczne przemysłowe	1869	2307	2665	2728	2882	154,1
Razem eksport	9271	12 313	12 893	13 461	14 516	156,6
Import						
Kraje socjalistyczne	6806	8298	8595	9688	10 056	147,8
Kraje rozwijające się	383	442	524	537	559	146,0
Kraje kapitalistyczne przemysłowe	2028	2322	2681	3278	3156	155,6
Razem import	9217	11 062	11 800	13 503	13 771	149,4

Źródło: *Statistisches Jahrbuch der DDR, 1968*, s. 374 i n.

Przy podziale obrotów według grup partnerów okazuje się, że głównym kontrahentem handlowym NRD są kraje socjalistyczne obejmujące w 1967 r. około 74% obrotów, na drugim miejscu znajdują się kapitalistyczne kraje przemysłowe z udziałem około 21%, a w końcowej grupie — kraje rozwijające się — z udziałem około 5%. W podziale na poszczególne państwa pierwsze miejsce zajmuje Związek Radziecki z udziałem wynoszącym 43%, a następne Czechosłowacja (z udziałem 10%), i Polska (z udziałem 7%). Z partnerów zachodnich jedynie NRF i Berlin zachodni partycypują w obrotach poważniejszym udziałem — 9%, natomiast inne kraje Europy, jak W. Brytania,

¹⁶ Wyliczenia na podstawie *Statistisches Jahrbuch der DDR, 1968*.

Francja, Holandia — około 1%, a udział Stanów Zjednoczonych wynosi zaledwie około 0,2%.

Tak wielki udział krajów RWPG w handlu zagranicznym (prawie 3/4) NRD i wyjątkowa pozycja ZSRR wskazuje na wielorakie powiązania gospodarcze z tymi państwami. Przede wszystkim rozwój przemysłu NRD szedł w tym kierunku, że z biegiem czasu państwo to stało się dla krajów RWPG głównym dostawcą wysokowartościowych dóbr inwestycyjnych, na które popyt rośnie w miarę postępów industrializacji. Z drugiej strony większą część swego zapotrzebowania na surowce NRD pokrywa w ZSRR oraz, w niewielkim zakresie, w innych krajach RWPG. Np. ropę naftową sprowadza się niemal wyłącznie z ZSRR (1967 — 5,8 mln t); drobne ilości (1967 — 97 tys. t) ze Zjednoczonej Republiki Arabskiej. Ruda żelaza z ZSRR stanowiła w 1967 r. 82,7% importu tego surowca, a węgiel kamienny — 60,8% (pozostały import węgla pochodził z Polski). Mimo tak dużej zależności od swoich kontrahentów zagranicznych, pozycja NRD jest w stosunku do nich o tyle silna, że jakość i asortyment oferowanych przez nią wyrobów zapewnia im bardzo szeroki popyt¹⁷.

Rok 1968 niewiele zmienił w ogólnych tendencjach handlu zagranicznego. Centralny Urząd Statystyczny podaje, że obroty dalej wzrosły, eksport zwiększył się o 9% i poprawiła się jego struktura w wyniku wzrostu w nim udziału wyrobów przetwórczego przemysłu metalowego. Wymiana towarowa ze Związkiem Radzieckim rozwijała się szczególnie intensywnie. Zarówno import, jak i eksport do tego kraju wzrósł znacznie, a import przyczynił się do osiągnięcia postępów w dziedzinie racjonalizacji i automatyzacji. Eksport do innych krajów RWPG powiększył się o 11%. Danych liczbowych dotyczących importu cytowane sprawozdanie nie zawiera. Obroty towarowe z NRF nieznacznie wzrosły, a z Berlinem zachodnim nieco się zmniejszyły w porównaniu z rokiem poprzednim.

Z przedstawionymi wyżej dodatnimi wynikami gospodarowania wiąże się również stała poprawa materialnych warunków życia ludności. Zilustrujemy to twierdzenie informacjami zawartymi w cytowanym komunikacie Centralnego Urzędu Statystycznego o rozwoju gospodarki w 1968 r. Otóż w tym roku m. in. wprowadzono powszechnie 5-dniowy tydzień pracy, podwyższono minimalne granice płac i urlopów, polepszone warunki życiowe rodzin wielodzietnych i rencistów. Dochody ludności wzrosły o 4,9% (w poprzednim roku o 3,8%), a obroty handlu detalicznego produktami spożywczymi o 4,6%, tj. nieco mniej niż artykułami przemysłowymi (4,9%). Podaż artykułów spożywczych poprawiła się, np. podaż mięsa o 4%, świeżych owoców o 11%, mrożonych jarzyn o 33% itd. Podaż artykułów przemysłowych, mimo znacznie powiększanych dostaw rynkowych, nie zaspokoiła wszakże w wielu wypadkach szybciej rosnącego popytu. Dalszemu polepszeniu uległo wyposaże-

¹⁷ „Neue Zürcher Zeitung” nr 224 i 225 z 16 i 17 VIII 1968.

nie gospodarstw domowych w sprzęt techniczny: ilość lodówek na 100 gospodarstw powiększyła się z 38 na 44, pralek z 38 na 43, telewizorów z 60 na 65.

NRD należy wprawdzie do czołówki przemysłowych państw europejskich, niemniej dzieli ją pewien dystans od NRF, wykazujący wszakże tendencję malejącą. W produkcji przemysłowej NRD osiągnęła, pod względem ilościowym, poziom równy około 85% produkcji NRF liczonej na jednego mieszkańca. Jakościowo wytwórczość NRD jeszcze niekiedy nie dorównuje zachodniemieckiej, chociaż cały szereg jej wyrobów, zwłaszcza optycznych i chemicznych, może skutecznie konkurować z wyrobami państw zachodnich. Dystans ten, według oceny zachodniemieckich ekonomistów, może ulec całkowitej likwidacji w ciągu najbliższych lat. W produkcji rolnej NRD osiągnie wkrótce samowystarczalność, a nawet zacznie produkować nadwyżki (według opinii tychże ekonomistów). Jeżeli chodzi o stopę życia ludności, to porównanie byłoby trudne, ze względu na odmienną w obu państwach niemieckich strukturę cen i płac, inny system świadczeń socjalnych, a w końcu inne przyzwyczajenia konsumpcyjne. Szacuje się jednak, że stopa życia jest w NRD nieco niższa niż w NRF, lecz to niewielkie opóźnienie nie odnosi się do sposobu zaspokajania codziennych potrzeb, jak wyżywienie i odzież — w tym zakresie bowiem nastąpiło daleko idące wyrównanie — lecz do potrzeb wyższego rzędu, jak mieszkaniowe, motoryzacyjne, turystyczne itp.¹⁸

Plan gospodarczy na 1968 r. został, jak to wyżej przedstawiono, zasadniczo wykonany, z nieistotnymi jedynie odchyleniami. Przyrost dochodu narodowego wyniósł faktycznie 5,3% przy planowanym 5,4%, produkcja przemysłowa wzrosła o 6,1% (planowano 6,4%), a produkcja budowlana przekroczyła nieco (o 0,5%) planowaną, osiągając przyrost 8%.

Plan gospodarczy na 1969 rok skonstruowany został na podstawie wyników osiągniętych w 1968 r. (punkt wyjścia) oraz aktualnych prognoz gospodarczych. Nowością w planie jest uwzględnienie prognoz oraz wprowadzenie w życie szeregu dalszych zarządzeń zmierzających do formowania nowego systemu ekonomicznego. Wskaźniki nowego planu nakładają na gospodarkę na ogół wyższe zadania niż plan ubiegłoroczny¹⁹. Dochód narodowy winien powiększyć się o 6%, przy czym wzrost ten ma w 2/3 wypracować przemysł. Gałęzie przemysłu szczególnie ważne ze względów strukturalnych, jak elektrotechnika, elektronika, budowa maszyn i pojazdów oraz chemia, powinny posiadać około 50% udziału w dochodzie narodowym wytworzonym przez przemysł. Przewiduje się, że przemysłowa produkcja towarowa wzrośnie o 7%, produkcja budowlana nawet o 12%, a rolnicza o 5%. Zakłada się równocześnie wzrost wydajności pracy w przemyśle o 9%, w budownictwie o 8% i w rolnictwie o 5%. Autorzy planu, wobec sytuacji na rynku pracy, nie liczą na

¹⁸ G. Leptin, *Der wirtschaftliche Aufbau in Mitteldeutschland*. „Politik” nr 3/1967.

¹⁹ „Gesetzblatt der DDR”. Teil I, nr 22 z 16 XII 1968 oraz przemówienie przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gerharda Schürera wygłoszone 13 XII 1968 r. w Izbie Ludowej.

wzrost zatrudnienia i cały ciężar przyrostu produkcji przerzucają na postępy w racjonalizacji, automatyzacji i mechanizacji procesów produkcyjnych.

Istotną cechą ogólną przewidzianej metody wykonania planu jest, według słów przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania G. Schürera²⁰, związek między państwowym, centralnym planowaniem i kierowaniem podstawowymi procesami gospodarczymi, a prowadzeniem przedsiębiorstw na zasadzie własnej odpowiedzialności. Tego rodzaju konstrukcje, tworzące związki między elastycznymi i odpowiedzialnymi w założeniu jednostkami gospodarczymi a centralnym kierownictwem, nie mają wzorów i dlatego kierownictwo gospodarcze NRD szczególny nacisk kładzie na obsadzanie stanowisk dyspozycyjnych osobami o możliwie najwyższych kwalifikacjach fachowych.

Zasadnicze założenia planu na 1969 rok przedstawiają się następująco:

- 1) popieranie w pierwszej kolejności zamierzeń określających strukturę gospodarczą, przy równoczesnym zapewnieniu proporcjonalności rozwoju gospodarki narodowej;
- 2) wzmacnianie koncentracji, specjalizacji i kooperacji produkcji;
- 3) kompleksowa automatyzacja i racjonalizacja;
- 4) stosowanie w czynnościach kierowniczych metod naukowych i powierzenie takich funkcji osobom o odpowiednich kwalifikacjach;
- 5) poprawa organizacji gospodarki i rachunkowości przy pomocy elektronicznego przetwarzania informacji;
- 6) dalsza reforma cen.

W planie widoczne są wyraźne starania o lepszą organizację badań naukowych. Na te badania i rozwój techniki przewidziano o 26% wyższe środki niż w 1968 r. Przewiduje się powiększenie potencjału naukowo-technicznego, poprawę wydajności organizacji badawczych, koncentrację sił i środków na zagadnieniach węzłowych. Planuje się tworzenie dużych ośrodków badań naukowych organizacji i kierowania, przetwarzania informacji i innych ośrodków badań naukowo-technicznych. W przeciwstawieniu do dotychczasowych praktyk, należy skoncentrować — stosownie do postulatów planu — badania naukowe na niewielu dziedzinach wiedzy, tak aby otrzymywane wyniki miały charakter pionierski. Zarówno dotychczasowe wyniki gospodarcze NRD, jak i planowane zamierzenia pozwalają przyjąć, że kraj ten stoi przed okresem przyspieszonego wzrostu gospodarczego, stymulowanego konsekwentnie przeprowadzanymi reformami gospodarczymi.

²⁰ Przemówienie cyt. wyżej.